

DISKRIMINACIJA?

**NE U MOJOJ ŠKOLI!
JEDNA ŠKOLA ZA SVE!**

**PRIRUČNIK ZA
SREDNJOŠKOLCE I
NJIHOVE RODITELJE**

BEOGRAD 2012

YUCOM
Komitetavnika za ljudska prava

Beogradski centar za ljudska prava

DISKRIMINACIJA?

***NE U MOJOJ ŠKOLI!
JEDNA ŠKOLA ZA SVE!***

**PRIRUČNIK ZA
SREDNJOŠKOLCE I
NJIHOVE RODITELJE**

Diskriminacija? Ne u mojoj školi! Jedna škola za sve!

- priručnik za srednjoškolce i njihove roditelje -

Izdavači

Komitet pravnik za ljudska prava – YUCOM
Svetogorska 17, 11000 Beograd
Tel: 011/ 3344 235
Fax: 011/ 3344 425
E-mail: office@yucom.org.rs
Web site: www.yucom.org.rs

Beogradski centar za ljudska prava
Beogradska 54, 11000 Beograd
Tel/fax : 011/ 3085 328
E-mail: bgcentar@bgcentar.org.rs
Web site: www.bgcentar.org.rs

Za izdavače

Milan Antonijević
Vesna Petrović

Priredili

Milan Antonijević
Jovana Zorić
Ivana Stjelja
Marko Milenković
Nevena Nikolić
Kristina Tubić
Kristina Vujić

Recenzija

Ivana Krstić

Lektura

Ljiljana Korica

Dizajn i prelom

BENUSSI Design

Ilustracije

Tamara Protić Milutinović

Priprema i štampa

Dosije studio, Beograd
ISBN

Tiraž

1000

Beograd, 2012

SADRŽAJ

1. ZA ŠTA NAM MOŽE KORISTITI OVAJ PRIRUČNIK?

2. ŠTA JE DISKRIMINACIJA?

Pojam diskriminacije – put do objašnjenja pojma

2.2. Ispoljavanje diskriminacije - očigledni i prikriveni primeri

2.3. Uzroci diskriminacije – predrasude i stereotipi

2.3.1. Kako se većina lako okupi da maltretira nekoga ko je sam i slabiji

2.3.2. Govor mržnje

2.3.3. Žrtva sam zato što ukazujem na diskriminaciju

2.3.4. Ponašanje na Internetu – diskriminacija iz fotelje

3. KAKO SE ZAŠTITI OD DISKRIMINACIJE? ŠKOLA KAO PRVO REŠENJE

3.1. Pravo na zaštitu od diskriminacije

3.2. Šta raditi kada osetiš da su tvoja prava ugrožena? Kako se ponašati i reagovati u takvim slučajevima?

3.3. Obraćanje direktoru škole

4. KAKO DA REŠIMO OZBILJNE PROBLEME? VODIČ KROZ INSTITUCIJE I BIROKRATIJU

4.1. Prosvetna inspekcija

4.2. Nezavisne institucije

4.2.1. Zaštitnik građana

4.2.2. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti

4.3. Nevladine organizacije

4.4. Sudska zaštita

4.4.1. Prekršajna prijava

5. KORISNI SAVETI

1

**ZA ŠTA NAM
MOŽE KORISTITI
OVAJ PRIRUČNIK?**

**„ČESTO JE LAKŠE SABLAZNITI
SE NAD NEPRAVDOM NA
DRUGOM KRAJU SVETA
NEGO NAD UGNJETAVANJEM
I DISKRIMINACIJOM U
SOPSTVENOJ ULICI.“**

Carl T. Rowan

Ovaj priručnik je namenjen učenicima srednjih škola, njihovim roditeljima i svima onima koji žele da se bolje upoznaju sa problemom diskriminacije. Diskriminacija je ozbiljan problem u društvu, javlja se u svakodnevnom životu u različitim situacijama: u školi, na radnom mestu, u tržnom centru, bioskopu, javnom prevozu... Priručnik će vam pomoći da se bolje upoznate sa oblicima diskriminacije i načinima rešavanja ovih problema.

U PRIRUČNIKU ĆETE SAZNATI:

- **ŠTA JE DISKRIMINACIJA?**
- **KOJE SU SRODNE POJAVE DISKRIMINACIJI I ZAŠTO ONA NASTAJE?**
- **KAKO SU DISKRIMINACIJA I NASILJE POVEZANI?**
- **KAKO SE MOŽE DESITI DA NISMO SVESNI DA NAŠE REČI I POSTUPCI NEKOGA POVREĐUJU?**
- **KAKO NAĆI REŠENJA ZA SLUČAJEVE DISKRIMINACIJE?**
- **KAKO, ZAŠTO I KADA SE OBRATITI NASTAVNIKU, RAZREDNOM STAREŠINI I DIREKTORU ŠKOLE?**
- **KAKO, ZAŠTO I KADA SE OBRATITI PROSVETNOJ INSPEKCIJI?**
- **KAKO, ZAŠTO I KADA SE OBRATITI POVERENIKU ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI I ZAŠTITNIKU GRAĐANA?**
- **KAKO POKRENUTI POSTUPAK PRED SUDOM U NAJTEŽIM SLUČAJEVIMA?**

2

ŠTA JE DISKRIMINACIJA?

2.1

POJAM DISKRIMINACIJE – PUT DO OBJAŠNJENJA POJMA

Razgovor o ljudskim pravima, diskriminaciji, jednakosti ili ravnopravnosti najlakše je započeti pričom o svakodnevnim situacijama koje se pred nama odvijaju i u kojima učestvujemo direktno [mi to sami činimo!] ili indirektno [ne trudimo se da to sprečimo!]. Da li ste imali priliku da vidite kako ljudi u gradskom prevozu zaobilaze prazno sedište jer na susednom sedištu sedi tamnoputi dečak, ili kako učenici izbegavaju prazno mesto u školskoj klupi jer ne žele da im drug ili drugarica iz klupe bude Rom? Šta je u osnovi ovakvog ponašanja i da li unapred imamo formirano mišljenje koje nikad ne preispitujemo? Sigurno taj dečak ili devojčica primećuje da ga okolina izbegava. Pokušajte da zamislite to osećanje poniženosti koje ti dečaci i devojčice osećaju. *Sklonost ljudskih bića da pravi razlike između ljudi, i neke smatra dostojnim, a druge manje dostojnim vrlo je stara i žilava.*¹

Da li zakoni i propisi nude rešenje za ovakve probleme? U suštini, zakonodavac reguliše sve oblasti života, što ne znači da će zakon uvek uspeti da reši probleme koji mogu nastati. **U TIM TRENUCIMA STUPAMO NA SCENU MI, ODGOVORNI POJEDINICI KOJI POŠTUJU ZAKON ALI NAJPRE POKAZUJU POŠTOVANJE PREMA DRUGIM LJUDIMA.**

Ljudska prava su prava koja poseduje ljudsko biće upravo zato što je ljudsko biće. Prihvatanjem nejednakosti rušimo čitav koncept ljudskih prava. Ljudi su različiti, ali treba da budu ravnopravni i ne postoji nijedan argument koji bi opravdao pravljenje razlike među ljudima. Svi su ravnopravni i uživaju jednak položaj i jednaku pravnu zaštitu, bez obzira na lična svojstva.

Danas se jednakost posmatra još i kao zabrana diskriminacije. Mnogobrojni pravni akti zabranjuju da neko trpi posledice zbog toga što se od nekog drugog razlikuje po boji kože, polu, rasi, jeziku koji govori, veroispovesti, političkom uverenju, nacionalnom ili socijalnom poreklu, imovini, itd.²

¹ V. Dimitrijević, D. Popović, T. Papić, V. Petrović, *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2007, str. 113

² M. Rudić, *Ljudska prava, priručnik za nastavnike*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2001, str. 15

VAŽNO JE POMENUTI DA POJAM „DISKRIMINACIJA“ potiče od latinske reči *discriminare* što znači odvajati, praviti razliku. Prva asocijacija je, dakle, **NEDOZVOLJENO RAZLIKOVANJE**. Najčešći osnov za diskriminaciju su upravo lična svojstva koja mogu da budu urođena ili stečena. Rasa, pol, telesna konstitucija su urođena svojstva. Stečena su imovinsko stanje ili politička uverenja, što znači da ljudi mogu slobodno da ih menjaju. Važno je upamtiti da se ljudi rađaju jednaki, ali da mogu imati neko svojstvo po kojem se razlikuju: npr. neko može da bude pravoslavne a neko islamske veroispovesti. Međutim, njihova verska pripadnost ne sme da bude osnov za razlikovanje (pružanje različitih pogodnosti ili izopštavanje), već oni treba *ravnopravno* da uživaju svoja prava.

OPREZ! Razlikovanje zbog čovekovih ličnih osobina, bez obzira da li su one urođene ili stečene, ne bi smelo da se shvati kao diskriminacija.

Ako neko dobija prednosti zato što je darovit, sposoban, inteligentan, spretnan, obrazovan itd., i ako su te osobine potrebne u datim okolnostima, ili ako je zapostavljen jer je bio kažnjavan, niko se na to ne sme žaliti. Konvencija UNESKO³ protiv diskriminacije u obrazovanju od 1960. godine dozvoljava različito postupanje u obrazovanju samo na osnovu zasluga ili potreba i zabranjuje prednosti koje se daju samo na osnovu toga što učenici pripadaju određenoj grupi.⁴

Najčešći oblik diskriminacije je nejednak tretman u istim ili sličnim situacijama: npr. ako se prilikom upisa u školu, isključivo romskoj deci traže dodatna dokumenta koje zakon ne predviđa, ili se vrši pritisak da se upišu u specijalne škole. Diskriminaciju predstavlja i jednak tretman onih koji se bitno nalaze u drugačijim situacijama: npr. nepostojanje pristupne rampe i otežavanje pristupa u školu detetu sa invaliditetom.

DISKRIMINACIJA, DAKLE, PREDSTAVLJA SVAKO NEDOPUŠTENO I NEOPRAVDANO RAZLIKOVANJE, ISKLJUČIVANJE, OGRANIČAVANJE ILI DAVANJE PRIVILEGIJA, ZASNOVANO NA NEKOM NEDOZVOLJENOM RAZLOGU KOJIM SE KRŠI PRINCIP RAVNOPRAVNOSTI ILI PRAVA I SLOBODE POJEDINACA.

Na pitanje šta je diskriminacija najlakše i najpreciznije je odgovoriti zakonskom definicijom, koja je na prvi pogled pomalo komplikovana:

³ UNESKO je specijalizovana agencija Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu. Bavi se unapređenjem ljudskih prava kroz aktivnosti kao što su obrazovanje, nauka ili kultura.

⁴ V. Dimitrijević, D. Popović, T. Papić, V. Petrović, *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2007, str. 115

Diskriminacija je svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje [isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva], u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koje se zasniva na **RASI, BOJI KOŽE, PRECI-MA, DRŽAVLJANSTVU, NACIONALNOJ PRIPADNOSTI ILI ETNIČKOM POREKLU, JEZIKU, VERSKIM ILI POLITIČKIM UBEĐENJIMA, POLU, RODNOM IDENTITETU, SEKSUALNOJ ORIJENTACIJI, IMOVNOM STANJU, ROĐENJU, GENETSKIM OSOBENOSTIMA, ZDRAVSTVENOM STANJU, INVALIDITETU, BRAČNOM I PORODIČNOM STATUSU, OSUĐIVANOSTI, STAROSNOM DOBU, IZGLEDU, ČLANSTVU U POLITIČKIM, SINDIKALNIM I DRUGIM ORGANIZACIJAMA I DRUGIM STVARNIM, ODNOSNO PRETPOSTAVLJENIM LIČNIM SVOJSTVIMA.**⁵

Ali kada se ova definicija uprosti postane jasno da je diskriminacija u suštini svako nejednako postupanje prema nekome zbog nekog njegovog ličnog svojstva.

VAŽNO JE OBJASNITI KAKO LIČNO SVOJSTVO MOŽE DA BUDE OSNOV ZA DISKRIMINACIJU.

RASA, BOJA KOŽE, DRŽAVLJANSTVO, NACIONALNA PRIPADNOST ILI ETNIČKO POREKLO, JEZIK.

Maternji jezik ili boja kože se ne biraju. To su osobine sa kojima se čovek rodi ili ih stekne u ranom detinjstvu i na njih ne može uticati. Verovatno ste veoma često prisustvovali situaciji da drug/arica

⁵ Zakon o zabrani diskriminacije („Sl. glasnik RS”, br. 22/2009), član 2

pozove sve iz odeljenja na rođendan, osim romske dece. Njihovo prisustvo ne smatra se poželjnim jer postoje predrasude da su prljavi ili da krađu. Ili, zamislite situaciju da vaš razred dobije novog druga Kineza kome bi jako značilo da se prilagodi okruženju, ali ga nedovoljno poznavanje jezika sprečava da se uklopi. Takođe, ceo razred ga verbalno diskriminiše i pogrdno oslovljava sa „žuti“, ne pružajući mu ni najmanju podršku da se uklopi.

Čest je slučaj da se ljudi omalovažavaju upotrebom pogrdnih imena ili da se podrugljivo ističu osobine drugih učenika: npr. neke učenike koji nisu iz centra grada već dolaze iz prigradskog naselja ili sela, verbalno omalovažavaju i nazivaju „selja“ ili „seljanka“.

VERSKO ILI POLITIČKO UBEĐENJE, ČLANSTVO U POLITIČKIM, SINDIKALNIM I DRUGIM ORGANIZACIJAMA.

Versko opredeljenje je takođe lična osobina. Tokom odrastanja najčešće usvajamo religiju svojih roditelja (ako su religiozni), a jedan broj odraslih ljudi i menja religiju. Naše versko opredeljenje prate i neki običaji, praznici i verovanja. Umanjivanje značaja koji određena religija može da ima za onog koji veruje, takođe predstavlja diskriminaciju: npr. ukoliko učenici ismevaju vršnjaka zato što se pre obroka moli ili nosi neki verski simbol.

Takođe, dešava se da neko ko nije religiozan bude nazivan „bezbožnikom“, što je još jedan primer verbalne diskriminacije.

Iako ste možda još mladi da se bavite politikom, treba da znate šta su politička uverenja. Svako ima pravo da se priključi nekoj političkoj stranci ili da

nema nikakva politička uverenja. Iako škola deluje vrlo daleko od politike, to ne mora da bude pravilo. Svaka škola ima razna upravljačka i stručna tela, a članovi tih tela treba da budu i predstavnici roditelja. Ukoliko se desi da je članstvo u takvom telu uslovljeno političkom pripadnošću (da li je neko član određene partije) a ne potrebom da se predstave interesi učenika - to je diskriminacija.

POL, RODNI IDENTITET ILI SEKSUALNA ORIJENTACIJA. Iako živimo u 21. veku, i dalje prevladava stav da postoji podela na muške i ženske poslove. Odmalena nas uče da neki poslovi više priliče ženama a drugi muškarcima, iako jednako dobro mogu da ih obavljaju i muškarci i žene. Pomislite na svakodnevne situacije, npr. na kućne poslove. Zašto bi samo žena trebalo da kuva ili izbacuje smeće? Nema ništa loše u tome da muškarci peru sudove ili kuvaju jer su poslovi u kući zajednički, i na taj način se doprinosi boljem kvalitetu života svih članova porodice. Žene mogu da budu jednako dobri mehaničari, vozači, piloti ili da igraju fudbal. Ne postoje biološke, anatomske ili bilo kakve druge karakteristike, koje na osnovu pola određuju da li će neko biti dobar u nekom zanimanju. Dakle, diskriminacija postoji ako se ne postupa u skladu sa načelom ravnopravnosti polova (muškarci i žene imaju ista prava i slobode). Zabranjeno je fizičko i drugo nasilje, eksploatacija, omalovažavanje kao i postupanje u skladu sa običajima koji su zasnovani na ideji podređenosti polova. Diskriminacija je i kada muškarci i žene obavljaju isti posao a nisu jednako plaćeni, jer se u smislu ekonomskog i profesionalnog aspekta različito tretiraju.

Verovatno vam je pomalo nejasno odvajanje polnog od rodnog identiteta. Evo objašnjenja: pol je anatomska i fiziološka karakteristika, nešto sa čim se rodimo; rod je proizvod društva i tumačenja „muškosti“ i „ženskosti“. Razlikovanje pola i roda je veoma bitno. Pol je naš biološki status, a rod definiše konkretno društvo u konkretnom vremenu i podložan je promeni.⁶ Zamislite situaciju u kojoj okruženje verbalno maltretira neku devojkicu ili momka koristeći nazive „muškarača“ ili „ženski Petko“. Svi smo to često viđali.

Heteroseksualci su većinski deo stanovništva i predstavljaju prihvaćen društveni obrazac ponašanja u našem društvu. Nekada je bilo sramota da se devojkica i mladić drže za ruke ili razmenjuju nežnost na ulici, dok je danas to potpuno uobičajeno. Takođe, postoje osobe koje gaje osećanja prema pripadnicima ili pripadnicama istog pola. Nastojeći da se izbore za svoje pravo da ljubav može da postoji i među pripadnicima istog pola, nailaze na razne prepreke. Seksualna orijentacija je privatna stvar svakog pojedinca, i ne sme se

6 V. Jarić i N. Radović, *Rečnik rodne ravnopravnosti*, Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike Republike Srbije, Beograd, mart 2011, str. 124

pretpostavljati niti otkrivati ukoliko to sama osoba ne želi. Svako ima pravo da seksualnu orijentaciju pokazuje, i to je samo njegov ili njen izbor. *Evoluirao je stav prema ljudskim bićima drugačije seksualne orijentacije, homoseksualci-*

ma i lezbijkama, koji se, radi izbegavanja pogrdnog tona, nazivaju i engleskim imenom „gej“⁷ [gay].⁸ Muškarci i žene čije se seksualne sklonosti razlikuju od većinskih tj. heteroseksualnih, izloženi su napadima, podsmehu, diskriminaciji i gonjenju u mnogim zemljama sveta.⁹

⁷ Danas možete da čujete i termin LGBT koji se koristi da bi se jednom rečju imenovale osobe različitih seksualnih/rodnih/polnih identiteta.

⁸ V. Dimitrijević, D. Popović, T. Papić, V. Petrović, *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2007, str. 118

⁹ Prema jednom istraživanju, 21% učenika u Srbiji priznaje da je trpelo verbalne napade ili pretnje zbog toga što je nekome delovalo da su gej ili da su „feminizirani“. Njih 60% uvereno je da je nasilje nad homoseksualcima uvek opravdano, dok je 13% priznalo da su učestvovali u fizičkom nasilju nad pripadnicima ove grupe. Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe, 2. izdanje, Savet Evrope 2011, str. 114.

Dostupno i na:

http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf.

IMOVINSKO STANJE. Često u svom okruženju možete čuti da neko izbegava da se druži ili ima bilo kakav kontakt sa osobom koja je siromašna. Izgovori za takvo ponašanje se zasnivaju na izjavama: “Ne nosi markiranu garderobu”, “Vidi, pocepana mu/joj je majica” itd. Imovinsko stanje je jedna od osobina koja se tokom života više puta može promeniti. Oni koji su sada siromašni mogu kasnije biti veoma uspešni i imućni, a oni koji sada imaju dosta novca, u budućnosti mogu ostati bez njega. Nažalost, često se dešava da imovinsko stanje onemogućuje neko dete da napreduje

tokom školovanja, jer nema računar kod kuće na kojem bi uradilo zadatke iz informatike ili napisalo seminarski rad. Zamislite da vaš vršnjak ne može sebi da priušti da ode u bioskop ili pozorište sa školom jer nema novca za kartu. O filmu ili predstavi će se diskutovati na jednom od časova, tako da mu je taj odlazak važan. Možete li bar da pretpostavite kako se on ili ona oseća u toj situaciji?

IAKO NE PREDSTAVLJAJU NAJBITNIJU STVAR U NAŠIM ŽIVOTIMA, MATERIJALNE STVARI MOGU DA BUDU OGRANIČAVAJUĆI FAKTOR ZA NAPREDOVANJE. STO-GA BI NASTAVNICI ALI I DRŽAVA (PREKO CENTARA ZA SOCIJALNI RAD), TREBALO DA BUDU OD VELIKE POMOĆI DECI KOJA SU VRLO SIROMAŠNA, A POKAZUJU ŽELJU DA NAPREDUJU.

ROĐENJE, GENETSKE OSOBNOSTI, ZDRAVSTVENO STANJE, INVALIDITET

Osobe sa invaliditetom još uvek nemaju mogućnost da bez poteškoća pristupaju raznim institucijama jer pristupnih rampi nema dovoljno. Ne mogu ni da se lako prevezu do škole ili posla, pošto trotoari nisu prilagođeni njihovim potrebama. Iz tih razloga, osobama sa invaliditetom je teško da obavljaju svakodnevne poslove. U razvijenim zemljama je sasvim uobičajno da odete npr. kod frizera koji koristi invalidska kolica. Takođe, lica sa nekim drugim zdravstvenim problemom redovno obavljaju svoj posao ili izlaze na žurke i koncerte. Ukoliko je

pristup ovim mestima fizički onemogućen osobama sa invaliditetom, i ukoliko ljudi nisu spremni da ih prihvate kao jednake, oni će biti onemogućeni da žive život kakav zaslužuje svaki čovek.

BRAČNI I PORODIČNI STATUS, STAROSNO DOBA, IZGLLED, OSUĐIVANOST I DRUGA STVARNA LIČNA SVOJSTVA ILI LIČNA SVOJSTVA KOJE TI JE NEKO NEO- PRAVDANO PRIPISAO.

Često se misli da je neko neozbiljan samo zato što je mlad ili da stari ljudi nisu u stanju da uče i prate savremene trendove. Ovo su takođe predrasude: i starost i mladost imaju svoje prednosti i nije poželjno nekome uskraćivati prava samo zato što je mlad ili star. Nasilje u našem društvu postaje sve rasprostranjenije, a među počiniocima krivičnih dela ima sve više maloletnika. Ne možemo da ne primetimo da je proces ponovnog uključivanja u društvo mladih koji su boravili u kazneno-popravnim zavodima težak i uglavnom neuspešan. Češće se dešava da se vrate starom društvu i ponovnom izvršenju krivičnih dela, nego da ih sredina prihvati i pomogne im da se uključe u redovne životne tokove. Deca koja završe školovanje u kazneno-popravnim zavodima dobijaju diplomu sa pečatom ove ustanove, što često kod drugih ljudi izaziva osećaj nesigurnosti zbog njihove prošlosti i retko ko je spreman da im pruži novu šansu.¹⁰

Još jedna grupa koja je često žrtva diskriminacije jesu devojke koje u adolescentskom periodu ostanu u drugom stanju, što ne bi trebalo da bude prepreka da nesmetano nastave svoje obrazovanje, ili uživaju neko drugo pravo.

U PROPISIMA KOJI ZABRANJUJU DISKRIMINACIJU, A NA OSNOVU ISKUSTAVA IZ SVAKODNEVNOG ŽIVOTA, NAVEDENE SU ONE OSNOVE PO KOJIMA SE DISKRIMINACIJA NAJČEŠĆE VRŠI, ŠTO NE ZNAČI DA OSIM NAVEDENIH NE MOGU POSTOJATI I DRUGE OSNOVE. ZATO UVEK TREBA DA SE ZAPITATE DA LI JE VAŠE PONAŠANJE TAKVO DA NEKOGA DISKRIMINIŠE, I AKO JESTE – DA GA PROMENITE. AKO SE NEKO DRUGI PONAŠA NA TAJ NAČIN, TREBA DA MU NA TO UKAŽETE ILI DA REAGUJETE PRIJAVLJIVANJEM INSTITUCIJAMA KOJE SE BORE PROTIV DISKRIMINACIJE.

10 Izveštaj Beogradskog centra za ljudska prava, Zabrana zlostavljanja lica lišenih slobode u Republici Srbiji, ur Zarko Markovic, Beograd 2011, str. 93 <http://www.bgcentar.org.rs/images/stories/Datoteke/zabrana%20zlostavljanja%20i%20prava%20lica%20lišenih%20slobode%20u%20srbiji.pdf>

2.2

ISPOLJAVANJE DISKRIMINACIJE - OCIGLEDNI I PRIKRIVENI PRIMERI

Obično se misli da je diskriminaciju lako prepoznati. Osim slučajeva za koje možemo da tvrdimo da predstavljaju diskriminaciju, postoje mnogo suptilniji, na prvi pogled teško primetni slučajevi diskriminacije. U delu u kojem su opisani osnovni elementi diskriminacije, pomenuto je da diskriminacija može biti posredna ili neposredna. Šta tačno znače ovi termini?

DIREKтна ILI NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA PODRAZUMEVA DA SE PREMA NEKOJ OSOBI POSTUPA DRUGAČIJE NEGO PREMA OSTALIMA U ISTOJ SITUACIJI: npr. kada se učeniku koji je inficiran HIV-om uskrati pravo da se upiše u školu ili da pohađa nastavu. Primer direktne diskriminacije bio bi da npr. pošete sa drugarima i drugaricama u neki klub i da u klub ne puste vašeg drugara jer je romske nacionalnosti.

Ako bi za formiranje školskog muško-ženskog odbojkaškog tima jedan od kriterijuma bio i taj da kandidati budu bar 180 cm visoki, to bi se smatralo **INDIREKTNOM** diskriminacijom, jer je većina devojaka niža od 180 cm i ne može ispuniti zadati kriterijum.

INDIREKтNU ILI POSREDNU DISKRIMINACIJU teže je prepoznati od direktne. Ona **POSTOJI KADA NA PRVI POGLED NEUTRALNO PRAVILO ILI PONAŠANJE, STAVLJA NEKU OSOBU U NEPOVOLJNIJI POLOŽAJ, PRI ČEMU ZA TO NE POSTOJE OPRAVDANI RAZLOZI.** Indirektna diskriminacija postoji kada se osobe koje se nalaze u bitno drugačijem položaju, tretiraju na isti način kao i ostali: npr. kada se ne uzima u obzir okolnost da osobe s fizičkim invaliditetom svoje svakodnevne aktivnosti obavljaju na drugačiji način. Recimo, škola organizuje odlazak učenika u bioskop, a među đacima je i učenica sa invaliditetom koja ne može da uđe u bioskop jer ne postoji odgovarajući prilaz. Ako je bilo moguće čak odvesti u drugi bioskop u koji bi i ona mogla da uđe, mogli bismo da kažemo da je posredi indirektna diskriminacija. Kod indirektnе diskriminacije nije neophodna namera da neko bude diskriminisano, dovoljno je da su posledice takve da se osoba oseća diskriminisano.

Diskriminacija može biti posledica pojedinačnog akta, ali i **SISTEMATSKA**, tj. posledica generalne politike u okviru neke obrazovne institucije ili čak na

nivou cele države. Sistematska diskriminacija je posledica raznorodnih faktora i prakse institucija koji zajedno dovode do diskriminacije neke od zaštićenih grupa, čak i ukoliko nije postojala diskriminatorska namera. Primer za ovaj oblik diskriminacije je smeštanje studenata sa invaliditetom samo u jedan studentski dom namenjen isključivo njima.¹¹ Iako ovo rešenje naizgled predstavlja brigu za studente sa invaliditetom, u suštini je izdvajanje osoba, što je suprotno ideji da svi treba da budu jednako uključeni u sistem obrazovanja.

**NEKOLIKO MINUTA PREDAHA I NEKOLIKO TEMA ZA RAZMIŠLJANJE:
DA LI JE VAŠA ŠKOLA PRISTUPAČNA OSOBAMA SA INVALIDITETOM?
DA LI IMA VRŠNJAKA ILI VRŠNJAKINJA KOJI SU RAZLIČITI?
KAKO SE DRUGI OPHODE PREMA NJIMA?
KADA JE RAZLIKOVANJE DOZVOLJENO – POZITIVNA DISKRIMINACIJA**

U korist pripadnika grupa koje su tokom istorije često bile izložene diskriminaciji, država preduzima posebne mere koje se obično nazivaju pozitivna diskriminacija ili afirmativna akcija. Cilj ovih mera je da se ispravi istorijska nepravda i da se svi ljudi dovedu u stanje stvarne jednakosti.¹² Ovi zakoni moraju se primenjivati u odgovarajućem ograničenom trajanju i samo dok za njima postoji potreba, jer bi u suprotom doveli do nove nejednakosti i to u korist prethodno diskriminisane grupe. Kao primer može da posluži praksa iz SAD, gde se na fakultete upisuje određeni procenat studenata Afroamerikanaca, Latinoamerikanaca i drugih kandidata, pripadnika grupa kojima je tokom istorije učinjena nepravda, odnosno koji su imali manje šanse za napredovanje. Osim toga, ova- kva akcija nikada ne sme dovesti dotle da privilegije dobijaju potpuno nekalifikovani kandidati koji ne zadovoljavaju minimalne uslove konkursa.¹³ Sličnu svrhu imaju neke zakonske odredbe u pogledu privilegovanja žena pri zapošljavanju. U našoj zemlji npr. svaka treća osoba u parlamentu treba da bude žena.

11 S. Gajin (ur.), *Antidiskriminacioni zakon – vodič*, Centar za unapređenje pravnih studija, Beograd 2010, str. 34

12 M. Rudić, *Ljudska prava, priručnik za nastavnike*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2001, str. 16

13 V. Dimitrijević, D. Popović, T. Papić, V. Petrović, *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2007, str. 121

2.3

UZROCI DISKRIMINACIJE – PREDRASUDE I STEREOTIPI

Predrasude i stereotipi igraju veliku ulogu pri stvaranju odbojnosti ili neprihvatanja individue ili pripadnika neke grupe, i vrlo često predstavljaju uzrok diskriminacije kao pojave.

PREDRASUDA predstavlja prethodni sud, stav koji je donet unapred, pre nego što smo istražili sve okolnosti i činjenice. Informacije koje imamo ili mislimo da imamo, u osnovi su pogrešne i prenose se kao karakteristika pripadnika čitave zajednice. Predrasude je teško promeniti, a uključuju i jak emotivni odnos. Roditelji Romi npr. retko dolaze u školu na roditeljske sastanke. Neki ljudi odmah zaključuju da su nezainteresovani, da im nije stalo do deteta, a ne uzimaju u obzir nijedan faktor koji može da bude uzrok takvog ponašanja (nepismeni su, imaju strah od odbacivanja, nedostaje im novac za školovanje itd.). Razmišljajući na ovaj način, očuvana je predrasuda o Romima kao ljudima koji nisu zainteresovani za obrazovanje i imaju svoj karakterističan način života.¹⁴

STEREOTIPI predstavljaju uopštena, uprošćena uverenja o ličnim karakteristikama neke grupe ljudi. Obično su to preuveličana, unapred formirana uverenja o osobinama neke kategorije ljudi i naknadno zaključujemo da li su ona istinita ili ne (npr. Nemci su jako pedantni, Italijani su veseljaci, Crnogorci su lenji itd.).¹⁵

ČESTO SE DEŠAVA DA JE DISKRIMINACIJA U ŠKOLAMA UZROK NASILJA.

Nasilje može biti i verbalno (npr. vređanje) i fizičko (npr. udaranje diskriminirane osobe). Nasilje ne mora biti posledica diskriminacije. Kada se dva dečaka potuku da bi dokazali ko je najjači u razredu ili kada se dva tima potuku posle svađe oko toga da li je neko fauliran tokom igranja fudbala – to predstavlja nasilje koje nije posledica diskriminacije. Međutim, kada neko npr. zaključa romsku devojčicu u toalet za vreme školskog odmora zato što „ne voli Rome i misli da su oni prljavi“ – to predstavlja nasilje čiji uzrok jeste diskriminacija.

¹⁴ Vodič za roditelje, pružanje podrške razvoju antidiskriminatorne kulture i rešavanje slučajeva diskriminacije, Centar za prava manjina, Beograd 2008, str. 5

¹⁵ Ibid

Posledice koje diskriminacija u školi može imati po učenika

koji je diskriminisan, mogu biti dalekosežne i uticati na ceo njegov život. Važno je raditi na tome da se kroz razumevanje drugih i upoznavanje sa onima koji imaju drugačije osobine od većine, uvećaju šanse za prevazilaženje otpora ili predrasuda koje postoje. Najvažnije je staviti se u tuđu poziciju i razmisliti kako biste se osećali da vas neko diskriminiše ili čak vrši nasilje zbog toga. Važno je i da drugima skrenete pažnju na ono što rade: npr. da kažete drugaru/dругarici iz odeljenja da svojim ponašanjem povređuju drugu osobu i da se stave u njenu poziciju.

2.3.1.

KAKO SE VEĆINA LAKO OKUPI DA MALTRETIRA NEKOGA KO JE SAM I SLABIJ

Kao što i sami znate još iz osnovne škole, deca često u grupi maltretiraju drugu decu: tuku ih, nazivaju pogrđnim imenima ili ih prosto ignorišu. **Svako isključivanje drugog učenika zbog neke njegove karakteristike predstavlja diskriminaciju:** npr. ukoliko grupa otvoreno verbalno maltretira trudnu devojkę seksualnim provokacijama ili provocira nekog zato što ima nesvakidašnje prezime. Zamislite da neki dečak ili devojčica ima govornu manu koja se manifestuje kada se uznemiri, a grupa znajući za to namerno izaziva takve situacije. Karakteristična je i situacija kada grupa dečaka raspoloženih za zabavu [ali na način koji prelazi granicu zabave!] omalovažava vršnjaka ili vršnjakinju zbog njegove ili njene telesne težine. Saosećajte sa svojim vršnjacima koji postanu žrtva ovakve zabave i ukažite svojim drugovima i drugaricama da bi i oni mogli doći u situaciju da budu maltretirani zbog nekog ličnog svojstva.

2.3.2.

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje je jako težak vid diskriminatornog postupanja.

On se javlja:

1) kada neko, na školi ili u njenom neposrednom okruženju, piše poruke ili simbole kojima se podstiče na diskriminaciju, mržnju i nasilje prema nekome iz škole i svakom drugom licu ili grupi lica s obzirom na njihovo lično svojstvo (npr. kada neko napiše „Mrzim Rome“).

2) kada se u nastavi koriste udžbenici, časopisi i druga javna glasila ili internet sajtovi koji sadrže ovakve poruke. Može se desiti da neki materijal (npr. priča u literaturi ili primer u udžbeniku) koji se koristi u nastavi, karakteriše neki narod kao pohlepan, nasilan, lenj ili homoseksualne osobe kao ljude sa poremećajem. To je stereotip putem koga se svim članovima jedne grupe pripisuju neke osobine i svaki član omalovažava, bez obzira na njegova lična svojstva.

3] kada se u nastavi, koriste drugi sadržaji koji negativno i sa omalovažavanjem govore o pojedincima ili grupama, s obzirom na njihovo lično svojstvo (npr. kada vam u školi puste film u kome se navodi da su drugi narodi manje vredni).

4] kada neko u školi javno iznosi ideje, informacije i mišljenja putem kojih poziva na nejednak tretman ili nasilje prema bilo kom licu ili grupi lica s obzirom na njihovo lično svojstvo (npr. „Neću da nam se škola pretvori u mesto gde invalidi imaju veća prava od nas ostalih“).

Ovakvo ponašanje može se potom preneti i van škole, npr. osnivanjem grupa na društvenim mrežama putem kojih se širi mržnja prema nekoj kategoriji ljudi: Romima, LGBT osobama, Albancima, azilantima¹⁶ itd.

Ako uočite nešto slično u vašoj školi, obavezno obavestite razrednog starešinu ili direktora, ili nađite telefon i pozovite prosvetnu inspekciju koja postoji u opštini. Ako se ne osećate sigurno, posavetujte se sa nekom nevladinom organizacijom šta je najbolje da uradite u toj situaciji. Budite kritični prema okolini i ustanite u odbranu sebe ili drugih koji su slabiji.

2.3.3.

ŽRTVA SAM ZATO ŠTO UKAZUJEM NA DISKRIMINACIJU

Diskriminaciji možete biti izloženi baš zato što ukazujete na to da se ona već desila vama ili drugima. Ovo se može dogoditi zbog toga što

¹⁶ Azilanti su ljudi koji traže utočište u zemlji čiji nisu državljani zato što su u svojoj zemlji progonjeni iz nekog razloga.

ste se pobunili i ukazali na problem. Isto se može desiti i vašim nastavnicima, roditeljima ili starateljima u različitim situacijama.

Može se desiti da budete izloženi diskriminaciji kada ukažete na nejednako postupanje prilikom ocenjivanja (npr. nekoj deci nastavnik namerno daje veće ocene nego drugoj zbog toga što imaju „moćne roditelje“), ali i da trpite fizičko maltretiranje zato što ste prijavili diskriminaciju. U takvim situacijama, važno je da se ne povučete i da iskoristite sve mehanizme koje imate: od toga da se požalite razrednom starešini do toga da procenite da li je situacija toliko ozbiljna da ćete morati da tražite od suda da vas zaštiti. O načinima da se zaštitite više možete da saznate u narednom poglavlju.

2.3.4. PONAŠANJE NA INTERNETU – DISKRIMINACIJA IZ FOTELJE

Internet je izmenio svet i omogućio nam da budemo na jedan ili dva klika od mnogobrojnih informacija koje nas zanimaju. Ipak, mnogi Internet zloupotrebljavaju. Može se dogoditi da neko npr. napravi grupu u kojoj će pozivati na linč osobe obolele od AIDS-a, pravdajući svoj postupak mogućnošću širenja zaraze. To je teško krivično delo. Iako je delo počinio u privatnosti svoje sobe, počinitelac može biti osuđen i otići u zatvor.

3

**KAKO SE ZAŠTITI OD
DISKRIMINACIJE?
ŠKOLA KAO PRVO
REŠENJE.**

Svakodnevn život čine razne situacije. Bez obzira na to gde se nalazite: u školi, na ulici, u tržnom centru ili bioskopu, uživajte određena prava koja su vam zagarantovana rođenjem, odnosno samom činjenicom da smo ljudska bića. Naša lična svojstva nikada ne smeju predstavljati prepreku prilikom uživanja nekog prava, jer ako ih negiramo, zapravo osporavamo kvalitet ljudskog bića. Ljudska prava su karakteristična po sledećem: ona su univerzalna, nedeljiva, međuzavisna i međusobno povezana.

Pravo da se školujemo i na taj način razvijamo svoju ličnost, predstavlja vrlo značajno pravo. Školovanjem i daljim usavršavanjem unapređujemo znanja, razvijamo svoju ličnost, ali i učimo neke univerzalne vrednosti kao što su tolerancija, solidarnost, pravda, nediskriminacija, saradnja itd.¹⁷

*Biti učenik ne znači i biti oslobođen odgovornosti prema drugim učenicima, zaposlenima u školama i prema školi kao ustanovi u kojoj i drugi učenici provode svoje vreme, obrazuju se i druže sa svojim vršnjacima. Ulaskom u školu morate da prihvatite jednu ideju koja će vas voditi kroz sve situacije koje mogu nastati, a to je **jednakost**. Ljudi su jednaki!*

Kako biste zajedno doprineli sprečavanju diskriminacije, svako od vas treba da bude svestan svoje odgovornosti i ne treba da postupa na način kojim bi svog vršnjaka, nastavnika ili bilo koju osobu, razlikovao na osnovu ličnih svojstava. **UČENICI NE TREBA DA DISKRIMINIŠU JEDNI DRUGE ILI IZOPŠTAVAJU IZ DRUŠTVA UČENIKE KOJI SE ŽALE NA SLUČAJEVE DISKRIMINACIJE, VEĆ TREBA DA PRUŽE PODRŠKU DRUGIM UČENICIMA KOJI SU DISKRIMINISANI KAO I DA POŠTUJU I UVAŽAVAJU LIČNOST SVOJIH VRŠNJAKA. SVAKO OD VAS MOŽE BITI ŽRTVA DISKRIMINACIJE.** Ovakvim postupanjem gradite zajedno školu bez diskriminacije.

Škola u kojoj ne postoje izdvajanja i razlike prilikom uživanja ljudskih prava predstavlja harmoničnu zajednicu u kojoj svako može da uživa svoja prava.

¹⁷ Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS”, br. 62/03, 64/03, 58/04, 62/04, 79/05 i 101/05), član 3, stav 3.

Kako se ponašati u školi (ali i van škole!)? Tačnije, kako polazeći od vaših postupaka koje kontrolišete, možete doprineti boljoj atmosferi u svojoj školi:

- a) ne treba nazivati druge pogrdnim imenima ili nadimcima i dopuštati da vam mišljenje kreiraju predrasude koje vređaju i ne poštuju drugu osobu;
- b) ne treba izlagati podsmehu postignuća druga, vršnjaka, učenika i škole;
- c) ne treba izlagati podsmehu fizički izgled, socijalno poreklo, rod, pol, seksualnu orijentaciju itd.;
- d) ne treba ni na koji način ponižavati druge;

Da biste se uspešno izborili protiv ovakvih stvari u školama, bitno je da svako razume svoju odgovornost. Svi su obavezni da se uzdrže od ponašanja koje se smatra diskriminacijom i da zaštite druge od diskriminacije.

Ukoliko primetite ovakvo ponašanje, odmah se pobunite i pokušajte da ga sprečite.

3.1**PRAVO NA ZAŠTITU OD
DISKRIMINACIJE¹⁸**

Ustav naše zemlje, kao najviši pravni akt, propisuje zabranu diskriminacije i pravo na obrazovanje. Diskriminaciju zabranjuje i Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja [član 44]. Uža definicija diskriminacije data je Zakonom o zabrani diskriminacije i mogli ste da je pročitate na strani 8.

**MEĐUTIM, U PRAKSI ZAKONSKA
REŠENJA NE GARANTUJU UVEK DA
ĆE SVI POSTUPATI NA ISPRAVAN
NAČIN I U SKLADU SA ZAKONOM.
U TOM SMISLU, KORISNO JE ZNATI
DA JE ZAKONOM PROPISANO I
KAKO SE ZAŠTITI KORIŠĆENJEM
TZV. PRAVNIH SREDSTAVA, UKO-
LIKO DOĐE DO SITUACIJA POVREDE
PRAVA.**

¹⁸ Postupci u slučajevima diskriminacije navedeni su na osnovu Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja.

3.2

ŠTA RADITI KADA OSETIŠ DA SU TVOJA PRAVA UGROZENA? KAKO SE PONASATI I REAGOVATI U TAKVIM SLUCAJEVIMA?

Svako ko učestvuje u obrazovnom procesu ne samo kao učenik već i kao nastavnik, direktor i ostalo osoblje zaposleno u školi, treba da reaguje unutar škole i zaštiti vas od diskriminacije. Obaveza školske uprave je da eliminiše sve oblike diskriminacije u obrazovno-vaspitnim ustanovama, promoviše jednake šanse za sve, uspostavi proceduru za zaštitu dece od diskriminacije i blagovremeno rešava slučajeve diskriminacije u skladu sa važećim zakonima.¹⁹ Škola i zaposleni u njoj treba da budu polazna tačka, ukoliko želite da ukažete na neko diskriminatorno ponašanje.

U slučajevima diskriminacije ne izbegavajte da **RAZGOVARATE** sa svojim **RAZREDNIM STAREŠINOM** ili bilo kojim profesorom, psihologom ili pedagogom. Profesor može razgovorom da ukaže drugima da su negativne reakcije na lična svojstva samo pogrešno zasnovane predrasude. Svojim posredničkim postupanjem i ulogom medijatora, profesor će nastojati da ukaže na greške u takvim postupcima i nađe prihvatljivo rešenje. Osim toga, problem može da iznese na **ODELJENSKIM ČASOVIMA I NASTAVNIČKIM VEĆIMA** i tako zagovara njegovo rešavanje. Profesor je tu da pruži podršku, razgovara sa roditeljima učenika koji je diskriminisan, sa decom koja vrše diskriminaciju kao i sa svim drugim roditeljima i profesorima. Iako u ovom slučaju ne postoji neka konkretna sankcija, pretpostavka je da će reagovanje nastavnog osoblja i moralna osuda okoline uticati na prekidanje ovakvog ponašanja u budućnosti. Profesor je dužan da se uključi u rešavanje ovog problema jer je to deo njegovog posla. Ukoliko ne želi da se angažuje, može da odgovara kada bude prijavljen direktoru škole.

ULOGA ĐAČKOG PARLAMENTA u ovakvim slučajevima može biti velika. Na nivou đачkog parlamenta, učenici mogu da pokrenu debate i inicijative za sprečavanje diskriminacije, ne samo među učenicima već i među svim učesnicima u obrazovanju. Učešće predsednika đачkog parlamenta (iako bez prava glasa na sednici) prilika je da iznese probleme u vezi sa slučajevima zabrane diskriminacije i izloži slučajeve koje smatra problematičnim.

¹⁹ Vodič za roditelje, pružanje podrške razvoju antidiskriminatorne kulture i rešavanje slučajeva diskriminacije, Centar za prava manjina, Beograd 2008

Ukoliko se ipak utvrdi da se problem ne može rešiti razgovorima i inicijativama, postoji mogućnost za pokretanje tzv. **VASPITNO – DISCIPLINSKOG POSTUPKA** koji može da dovede do sankcionisanja onog protiv koga se vodi. Ovaj postupak pokreće direktor škole pravnim aktom koji se naziva rešenje, a **NAJSTROŽA KAZNA** u slučajevima povrede zabrane diskriminacije je **ISKLJUČIVANJE IZ ŠKOLE**.

Kada dođe do pokretanja ovog postupka, škola mora da obavesti i roditelje i uključiti ih u čitav postupak koji se završava donošenjem rešenja od strane direktora. Ukoliko odluka direktora ne ispuni vaša očekivanja i ne donese odgovarajuću sankciju, imate pravo na žalbu. Žalbu treba dostaviti školskom odboru u roku od 3 dana, a njihovu odluku tj. rešenje treba očekivati u roku od 15 dana. Ukoliko smatrate da mera koja je izrečena rešenjem ne rešava problem, ili ako se desi da se ne donese ta mera, uvek imate mogućnost da tražite zaštitu pred sudom.

Kada osetite da diskriminaciju vrši neko drugo lice [npr. profesor, školska uprava ili neko iz obrazovnog sistema] pitanje postupka zaštite možete pokrenuti najpre kod direktora škole. **UKOLIKO ŠKOLA PROPUSTI PRILIKU DA VAS ZAŠTITI**, postoje mehanizmi spoljne kontrole koji vam mogu pružiti podršku i pomoći vam da rešite problem: **PROSVETNI INSPEKTORI, SAVETNICI, NEZAVISNE INSTITUCIJE I ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA, TJ. NEVLADINE ORGANIZACIJE**.

3.3

**OBRAĆANJE DIREKTORU
SKOLE**

Pored brojnih ovlašćenja koja ima direktor škole, zakonom je ovlašćen i da postupa po prijavi u slučajevima povrede zabrane diskriminacije i utvrdi šta se zaista dešavalo. **Prijavu direktoru škole, osim vas, mogu da podnesu i vaši roditelji ili profesori.** Već je objašnjen čitav postupak i sankcije koje proističu iz povrede zabrane diskriminacije u vezi sa učenicima. Kada profesor prekrši zabranu, direktor može da podnese tzv. prekršajne i krivične prijave protiv njega. Direktor ima rok 15 dana, i to od dana kada je primio prijavu, da utvrdi činjenično stanje i donese rešenje.

Rešenjem direktora ne mora se završiti vaša borba. Postoje i drugi mehanizmi koji mogu pomoći da rešite problem, a o takvim oblicima zaštite biće više reči u sledećem poglavlju.

4

**KAKO DA REŠITE
PROBLEME? VODIČ
KROZ INSTITUCIJE I
BIROKRATIJU.**

Ukoliko rešenja koja je donela škola nisu ispunila vaša očekivanja i nije došlo do promene situacije, uvek možete da idete stepenicu više i potražite pomoć izvan škole, podnoseći pritužbu prosvetnoj inspekciji ili nekom od nezavisnih institucija i nevladinih organizacija. One će snagom svog autoriteta nastojati da utiču i uključe javnost u proces rešavanja problema. U krajnjem slučaju, možete se obratiti i sudu za utvrđivanje diskriminacije i naknadu štete.

4.1

**PROSVETNA
INSPEKCIJA²⁰**

Proveru rada školske ustanove vrši predstavnik Ministarstva prosvete i nauke u tvom mestu tj. prosvetni inspektor. Ukoliko u vašem mestu nema prosvetnog inspektora, neposredni inspeksijski nadzor i proveru stanja u školama vrši direktno Ministarstvo prosvete i nauke. Neposrednim uvidom u funkcionisanje školske ustanove, prosvetni inspektor može da utvrdi činjenično stanje koje će zahtevati i izricanje određenih mera [rešavanje uočenog problema] koje se moraju izvršavati, a zatim će stalno kontrolisati da li se postupa po donetom rešenju. Osim redovne kontrole koja se obavlja najmanje jednom godišnje, prosvetni inspektor postupa i po prijavi tj. u postupku vanredne kontrole. Da bi inspektor pokrenuo proces vanredne kontrole, mora da postoji prijava ili promena situacije koja će dovesti do sprovođenja kontrole.²¹

Ukoliko želite da prijavite određeni problem inspektoru, najbolje je da to učinite pismeno, mada je zakonom predviđena i mogućnost prijave elektronskom poštom. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja obavezuje prosvetne inspektore da reaguju u slučajevima diskriminacije. Oni su dužni da obezbede zaštitu učenika i zaposlenih od diskriminacije. Važno je da znate da je bolje da ostavite podatke o sebi i problemu koji prijavljujete jer prosvetni inspektor vrši procenu da li će postupiti po anonimnim prijavama, kao i po prijavama koje mu se dostave putem elektronske pošte. Najbolje je da prijavu pošaljete redovnom poštom sa svim podacima koje će prosvetnom inspektoru biti od koristi.

Kada primi prijavu, prosvetni inspektor će postupiti po prijavi i utvrditi činjenično stanje izlaskom na teren. Sačiniće zapisnik koji će direktoru škole dostaviti najkasnije u roku od 15 dana. U zapisniku će naložiti direktoru da, do određenog roka, ispravi nepravilnosti koje su uočene prilikom posete. Nakon toga sprovede kontrolni nadzor i proveriti da li se situacija poboljšala.

Protiv lica koja su prekršila zakon, prosvetni inspektor može da podnese i prekršajne ili kri-

²⁰ Postupci u slučajevima diskriminacije navedeni su na osnovu Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja.

²¹ Korisne informacije o nadležnosti prosvetne inspekcije dostupne su na web portalu <http://upravusi.rs/obrazovanje/nadzor-i-zastita/prosvetna-inspekcija/>

vične prijave kod nadležnih organa tj. kod sudije za prekršaje ili javnog tužioca.

Nakon izvršenog uvida i propisivanja odgovarajućih mera koje bi trebalo da poprave situaciju na koju ste se žalili, prosvetni inspektor je u obavezi da vas izvesti o tome šta je utvrdio i koje je mere propisao.

Ukoliko opštinski inspektor propusti da deluje, zaštitu možete da potražite kod republičkog prosvetnog inspektora. Pritužbu podnosite na sličan način kao i opštinskom inspektor: obrazložite šta se desilo, ali i navedete problem koji je nastao u radu prosvetnog inspektora.

Ukoliko se odlučite na ovaj korak najbolje je da osnovne informacije potražite na sajtu Ministarstva prosvete (www.mpn.gov.rs). U Informatoru o radu Ministarstva naći ćete brojeve telefona i na taj način najlakše utvrditi gde se nalazi prosvetni inspektor koji je nadležan za vaš školski okrug.

KOJE KAZNE TRPI ŠKOLA I NASTAVNICI UKOLIKO ODBIJU DA POSTUPE PO REŠENJU PROSVETNOG INSPEKTORA? Za ustanovu su predviđene novčane kazne do 500 000 dinara, ukoliko ne preduzme mere koje je prosvetni inspektor naložio. Takođe, ukoliko profesor nakon dve opomene ne ispravi ponašanje koje dovodi do diskriminacije, može da izgubi licencu i dobije zabranu bavljenja profesijom.

4.2

**NEZAVISNE
INSTITUCIJE**

Odluka demokratskog društva je i postojanje kontrolnih mehanizama koji štite prava građana. Karakteristika ovih institucija je nezavisnost u radu u odnosu na druge državne institucije čiji rad kontrolišu. Njihov cilj je da kontrolom rada državne uprave i upornom borbom poboljšaju položaj građana u našoj zemlji. Prva institucija ovakve vrste je Zaštitnik građana (Ombudsman) koji je u Srbiji ustanovljen 2005. godine. Takođe, postoji i institucija Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, centralno telo specijalizovano za borbu protiv diskriminacije uspostavljeno 2009. godine.

4.2.1.**ZAŠTITNIK GRAĐANA²²**

Zaštitnika građana možete kontaktirati na razne načine: lično, telefonom ili e-mailom. Na sajtu zaštitnika postavljen je formular pritužbe i spisak informacija koje ona mora da sadrži (pogledaj: www.ombudsman.rs). Svi podaci su poverljivi tako da nećete trpeti posledice ukoliko ostavite sve potrebne informacije: ime i prezime, naziv institucije na koju se pritužba odnosi, sažet opis povrede prava i sva dokumenta koja ste sakupili tokom prethodnih postupaka. Zaštitnik građana ne mora samo da postupa po pritužbi, već može i da vas uputi kome da se obratite. Postupak pred Zaštitnikom je manje formalan od drugih postupaka: ova institucija će izreći mišljenje ili preporuku i uputiti ih nadležnom organu koji je povredio neko pravo. Takođe, ova institucija može da pokrene postupak i po sopstvenoj inicijativi, ukoliko ima saznanja o određenom problemu. Danas je protok informacija veoma brz i mnogi problemi koji se javljaju u društvu lako nalaze svoje mesto u dnevnoj i elektronskoj štampi, što predstavlja dobar osnov za pokretanje nekog postupka u nadležnosti Zaštitnika. Zaštitniku građana treba da se obratite ukoliko smatrate da je neki organ uprave ili ustanova (npr.

Ministarstvo, školska inspekcija, direktor škole) povredio Vaša prava. Ipak, pre toga treba da iskoristite pravna sredstva, odnosno mogućnosti koje Vam stoje na raspolaganju,

²² Više o zaštitniku građana možete da vidite i u ovoj prezentaciji: <http://www.osce.org/sr/serbia/37598>

npr. da uložite žalbu na rešenje direktora. Zaštitnik će uputiti preporuku kojom će naložiti da se greške u radu isprave. Rok za ispravljanje grešaka je 60 dana, a nakon toga organ kome je preporuka upućena mora da obavesti Zaštitnika da li je postupio po preporuci, i ako nije, zbog čega.

*Formular pritužbe se nalazi na kraju Priručnika.

4.2.2.

POVERENIK ZA ZAŠTITU RAVNOPRAVNOSTI

Nadležnost i delovanje ove nezavisne institucije utvrđeni su Zakonom o zabrani diskriminacije. Poverenik postupava samo po pritužbama koje dobije, a pritužba mora da sadrži lične podatke i kratak opis situacije koja je dovela do diskriminacije. Neophodno je i priložiti sva dokumenta kojima bi ta tvrdnja mogla biti dokazana. Međutim, često se dešava da dokumenta ne postoje ili da se do njih ne može doći, te se dokazivanju činjenica pristupi npr. svedočenjem. Kada Poverenik utvrdi da postoji zakonski osnov da postupava po pritužbi, u roku od 15 dana poslaće je osobi koja je sprovela diskriminatorno postupanje i ponašanje. Poverenik će dalje u postupku istraživanja, a najkasnije 90 dana od dana dostavljanja pritužbe, proveravati da li je vršeno diskriminatorno postupanje. Ukoliko utvrdi da je pritužba osnovana, izdaće mišljenje tj. preporučiće licu koje je vršilo diskriminaciju kako da ispravi svoju grešku. Ukoliko lice ne otkloni načinjenu grešku, Poverenik će izreći opomenu na koju se osoba koja je izvršila diskriminaciju ne može žaliti. Poverenik ne može da te zastupa pred sudom, ali može da vodi postupak zbog nekog događaja koji se odnosi na tačno određenu osobu [koja mu tada daje pristanak] i to čini u svoje ime i u opštem interesu čitavog društva.

*Formular pritužbe se nalazi na kraju Priručnika.

4.2

**NEVLADINE
ORGANIZACIJE**

Već smo napomenuli da pomoć i savete možete zatražiti i od organizacija civilnog društva, tj. nevladinih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava. Podatke o njima možete naći na Internetu.²³

Nevladine organizacije, naročito one koje se bave ljudskim pravima, promotivnom kampanjom nastoje da trajno utiču na javnost i učine je osetljivom za prikrivenije oblike diskriminatornog postupanja. Mnoge nevladine organizacije pružaju pravnu i druge vidove pomoći, pa vam mogu dati korisne informacije i savete ili vas zastupati pred sudom. Primer delovanja jedne nevladine organizacije možete da vidite na sledećem plakatu:

CALL CENTAR

PRAVNA POMOĆ
U SLUČAJU DISKRIMINACIJE U ŠKOLAMA

0700 400 700
radnim danom od 10 do 16h

²³ Kao primer navodimo: CHRIS mreža odbora ljudskih prava, Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, Beogradski centar za ljudska prava, Helsinški odbor za ljudska prava, Labris, Centar za unapređivanje pravnih studija – CUPS, Veliki mali, Fond za humanitarno pravo, Gradanske inicijative, Regionalni centar za manjine, Iz kruga, Gaystraight alijansa, Inicijativa mladih za ljudska prava i brojni drugi.

4.3 SUDSKA ZAŠTITA

Kao opcija zaštite predviđena je i tužba sudu. Ovakav postupak sud tretira kao hitan. Ukoliko želite da se sudski zašтите od diskriminatornog postupanja, tužbu treba da podnesete osnovnom sudu.²⁴ Oko sudske nadležnosti možete se konsultovati sa Kancelarijom poverenika za zaštitu ravnopravnosti, advokatom ili nekom nevladinom organizacijom. Ako niste punoletni, imate pravo da podnesete tužbu ali ne možete sami da se pojavite na sudu jer tek punoletstvom dobijate parničnu sposobnost i možete da se pojavite kao stranka na sudu.

Tužbom možete da zahtevate da:²⁵

- se zabrani određeni postupak koji tek treba da bude preduzet a smatrate da će dovesti do diskriminacije [npr. da se u školi pusti uvredljiv film koji diskriminiše drugi narod],
- se zabrani da se diskriminacija nastavi [npr. ukoliko je potrebno da se ispune još neki uslovi da neometano pristupate školi],
- se uklone posledice i nastane stanje pre diskriminatornog postupanja,
- ostvarite naknadu materijalne [oštećenje imovine, polomljen prozor, obijen stan, troškovi lečenja] ili nematerijalne štete [pretrpljen strah, bol zbog oštećenja tela itd.]

²⁴ Osnovni sudovi su tzv. prvostepeni sudovi i u njihovoj nadležnosti je i vođenje postupaka u slučajevima povrede zabrane diskriminacije.

²⁵ Zakon o zabrani diskriminacije („Sl. glasnik RS”, br. 22/2009), član 43

4.4.1.

PREKRŠAJNA PRIJAVA

Osim tužbe, na raspolaganju vam je i podnošenje prekršajne prijave sudiji za prekršaje. Ishod ovakvog postupka je novčana nadoknada za izvršeni prekršaj. Prijava se podnosi zahtevom. Zakon o zabrani diskriminacije predviđa da obrazovna ustanova koja onemogućiti upis nekome u školu na osnovu ličnih svojstava, bude novčano kažnjena iznosom od 10 000 do 100 000 dinara, za diskriminatorno postupanje u oblasti obrazovanja.

5

**KORISNI
SAVETI**

AKO SI ŽRTVA DISKRIMINACIJE...**Nemoj to da kriješ.**

Obrati se nekom odraslom. Zamoli prijatelje da ti pomognu.

Budi pribran/a.

Ostani miran/na i imaj samopouzdanja.

Nemoj pokazati onome ko želi da te povredi da si tužan/na ili ljut/a. Ignoriši ga ili prikupi dovoljno znanja i argumenata da se suprotstaviš.

Zapamti: uzvratanje ponekad može pogoršati situaciju.

Menjaj zajednicu.

Radi sa drugima na sprečavanju diskriminacije, cela škola će imati koristi.

Ne zaboravi da se mnogi nose sa sličnim problemima, nisi sam/a.

Niko ne zasluđuje da bude diskriminisan.

UKOLIKO TI DISKRIMINIŠEŠ DRUGE...**Razmisli o svom ponašanju.**

Razgovaraj sa nekim odraslim (nastavnikom ili roditeljem) o tome kako se slagati sa drugima. Zatraži pomoć od prijatelja. Izvini se onima koje si diskriminisao/la.

Zapamti: ne moras da voliš sve oko sebe, ali se prema svima moraš odnositi sa poštovanjem.

Usredsredi se na empatiju i razumevanje.

Razmisli kakav je osećaj biti diskriminisan - da li bi želeo/la da se neko prema tebi odnosi na taj način? Pre nego što odgovoriš, razmisli da li bi tvoje reči pomogle ili povredile druge učenike/ce.

AKO PRIMETIŠ DISKRIMINACIJU...**Prekini je.**

Stani pored ili reci nešto u korist osobe koja je diskriminisana. Reci onome ko diskriminiše da prestane. Uteši osobu koja je diskriminisana i ponudi joj prijateljstvo.

Idi po pomoć.

Pozovi nekog u pomoć.

Nađi odraslu osobu koja može da interveniše.

Republika Srbija
Poverenik Za Zaštitu Ravnopravnosti

PRITUŽBA

VAŽNO OBAVEŠTENJE: Pritužba koju nam uputite biće kopirana i dostavljena fizičkom i/ili pravnom licu, odnosno organu protiv koga podnosite pritužbu.

LIČNI PODACI O PODNOSIOCU PRITUŽBE

1. IME: _____
2. PREZIME: _____
3. NAZIV _____ (ako je podnosilac pritužbe pravno lice)
4. DA LI PRITUŽBU PODNOSITE ZA NEKO DRUGO LICE: _____ (odgovorite sa DA ili NE)
5. AKO JE ODGOVOR NA PRETHODNO PITANJE POTVRDAN, NAPIŠITE U ČIJE IME PODNOSITE PRITUŽBU:

6. DA LI IMATE SAGLASNOST LICA U ČIJE IME PODNOSITE PRITUŽBU: _____ (odgovorite sa DA ili NE i obavezno priložite saglasnost, ukoliko je imate)
7. ADRESA/SEDIŠTE:

8. TELEFON: _____
9. E-mail: _____
10. DATUM RODENJA: _____ (nije obavezan podatak)

PODACI O PRAVNOM I/ILI FIZIČKOM LICU, ODNOSNO ORGANU PROTIV KOGA PODNOSITE PRITUŽBU

A) AKO SE PRITUŽBA ODNOSI NA PRAVNO LICE/ORGAN

1. NAZIV PRAVNOG LICA/ORGANA _____
2. SEDIŠTE I ADRESA _____
3. TELEFON _____
4. DA LI STE ZAPOSLENI U TOM PRAVNOM LICU _____ (odgovorite sa DA ili NE)

B) AKO SE PRITUŽBA ODNOSI NA FIZIČKO LICE

1. IME I PREZIME _____

2. ADRESA _____

3. TELEFON _____

4. DA LI JE OSOBA ZA KOJU TVRDITE DA VAS JE DISKRIMINISALA TO UČINILA NA SVOM RADNOM MESTU/
IZVRŠAVAJUĆI RADNE ZADATKE

_____ (odgovorite sa DA ili NE)

5. AKO JE ODGOVOR NA PRETHODNO PITANJE POTVRDAN, NAVEDITE GDE JE OSOBA ZAPOSLENA _____

(naziv preduzeća/institucije/organizacije, adresu, telefon,
poziciju/radno mesto te osobe)

NAPOMENA: Ukoliko ima više pravnih i/ili fizičkih lica, odnosno organa na koje se pritužujete, molimo Vas da za svakoga posebno popunite obrazac pritužbe.

OSNOV DIKRIMINACIJE

Zaokružite jedan ili više osnova (ličnih svojstava) na osnovu kojih smatrate da ste bili diskriminisani.

1. Rasa
2. Boja kože
3. Preci
4. Državljanstvo
5. Nacionalna pripadnost ili etničko poreklo
6. Jezik
7. Verska ili politička ubedenja
8. Pol
9. Rodni identitet
10. Seksualna orijentacija
11. Imovno stanje
12. Rođenje
13. Genetske osobenosti
14. Zdravstveno stanje
15. Invaliditet
16. Bračni i porodični status
17. Osuđivanost
18. Starosno doba
19. Izgled
20. Članstvo u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama
21. neko drugo lično svojstvo _____ (molimo navedite)

Molimo Vas da ukratko navedete zašto smatrate da je lično svojstvo koje ste označili bilo povod za diskriminaciju.

GDE SE DESIO DOGAĐAJ POVODOM KOGA PODNOSITE PRITUŽBU

1. POSTUPAK PRED ORGANIMA JAVNE VLASTI (sud, opština, ministarstvo, komisije...)
2. U POSTUPKU ZAPOŠLJAVANJA ILI NA POSLU
3. PRILIKOM PRUŽANJA JAVNIH USLUGA ILI PRI KORIŠĆENJU OBJEKATA I POVRŠINA
4. OSTVARIVANJE VERSKIH PRAVA
5. OBRAZOVANJE I STRUČNO OSPOBLJAVANJE
6. OSTVARIVANJE MANJINSKIH PRAVA
7. ZDRAVSTVENE USLUGE
8. NEŠTO DRUGO _____ (molimo navedite)

OPIS DOGAĐAJA – molimo Vas da događaj povodom koga podnosite pritužbu opišete detaljno, uključujući i podatke o vremenu, mestu, osobama koje su bile prisutne i slično.

NAPOMENA: Ukoliko Vam je potrebno više mesta za opis događaja, budite slobodni da upotrebite dodatni papir.

DOKAZI: Molimo Vas da navedete dokaze koje dostavljate uz pritužbu.

1. _____
2. _____
3. _____

1. DA LI ŽELITE SPROVOĐENJE POSTUPKA MEDIJACIJE _____
(odgovorite sa DA ili NE)
2. DA LI STE POKRENULI SUDSKI POSTUPAK _____ (odgovorite sa DA ili NE)
3. AKO JESTE, PRED KOJIM SUDOM I KADA _____ (molimo Vas da dostavite fotokopiju tužbe)

Datum

Potpis

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

PRITUŽBA

1. LIČNO

popunjava Stručna služba
Zaštitnika građana

Podaci o podnosiocu

Ime
Ime jednog roditelja
Prezime
Adresa
Telefon
E-mail

Оstali podaci о podnosiocu (popunjavanje ove rubrike nije obavezno. Ovu rubriku možete popuniti ukoliko smatrate da navedeni podaci mogu biti od značaja za rešavanje Vaše pritužbe)

Datum rođenja
Pol
Zanimanje
Nacionalnost
Državljanstvo

2. PREKO DRUGOG LICA

Podaci о punomoćniku (ако postoji)

Ime
Prezime
Adresa
Telefon
E-mail

3. Vrsta prava i sloboda koja su **povredena**

4. Organ ili organizacija na koje se odnosi pritužba (adresa, telefon)
(Broj predmeta ili registarstki-delovodni broj akta kojim je povređeno pravo)

5. Dodatne informacije (ime, prezime i funkcija službenika koji je povredio pravo podnosioca, mesto i datum učinjene povrede)

6. Sažeti opis povrede prava. Navedite podatke o **postupku, aktu** (rešenje, zaključak i sl. sa brojem i datumom donošenja, ukoliko postoji) **ili radnji** kojima Vam je povredeno pravo.

7. Prilozi (**kopije** odluka, izvoda, izveštaja, potvrda, izjava, dokumenata i drugih dokaza kojima potvrđujete/potkrepljujete navode pritužbe).

8. Napišite koja ste pravna sredstva iskoristili pre obraćanja Zaštitniku građana (pred kojim organom i kada)

9. Da li ste se ranije i kojim povodom obraćali Zaštitniku građana?

Datum i mesto

Potpis

www.yucom.org.rs
www.bgcentar.org.rs